

JIRI PEHE:

Kommunismens förödande miljövårdsfacit

*Efter 40 års "vetenskaplig socialism" gränsar nu den industriella nedsmutsningen i Östeuropa till miljökatastrof. Tjeckoslovakien och Östtyskland är allra värst utsatta. De brunkolsdrivna elkraftverken och de kemiska fabriker-
na utgör de största miljöhoten och har lett till döende skogar, förstörda floder och höjda tal för cancerfall och födelseskador.*

Det kommunistiska systemet leder till den oundvikliga paradoxen: varje åtgärd som vidtas mot fabrikers och jordbrukskooperativs miljöhotande verksamhet riktar sig samtidigt mot den som ytterst äger dessa, nämligen staten, och därmed också mot ledningen och partiet. (Artikeln har varit publicerad i Wall Street Journal/Europe.)

Jiri Pehe är för tiden tidskriftsredaktör i Tjeckoslovakien och verkar sedan 1981 som Östeuropa-specialist vid Freedom House, en organisation för mänskliga rättigheter baserad i New York.

Efter fyrtio års experiment med "vetenskaplig socialism" kan Östeuropa skryta med att ha ett område där det klart är Västvärlden överlägset. Det gäller dess industriella nedsmutsning, som gränsar till miljökatastrof.

Tjeckoslovakien till exempel är i dag det mest nedsmutsade landet i hela Europa. Cirka en tredjedel av dess invånare är konstant utsatta för skadliga luftföroreningar. Norra Böhmen med dess tunga koncentration av brunkolsdrivna elkraftverk och kemiska industrier har fått vidkännas en utvandring och kraftigt höjda tal för cancerfall och födelseskador. Stora skogsområden invid gränsen mellan Östtyskland och Tjeckoslovakien ser ut som om de atombombhärjats: trädstammar sticker upp utan grenar eller löv. Livet har flytt. Enligt undersökningar bl a av Radio Free Europe:s forskningsavdelning är c:a 30 % av de tjeckiska skogarna döda och 20 % döende. Omkring en tredjedel av alla floder i den tjeckiska landsdelen och nära hälften av Slovakiens floder är förstörda.

Östtyskland har de högsta svaveldioxidutsläppen i Europa, c:a fem miljoner ton per år. Åter visar sig brunkolsdrivna elkraftverk och kemiska fabriker vara de värsta miljöhoten. Energislösande tunga industrier bär ansvaret för att Östtyskland och Tjeckoslovakien ligger på andra och tredje plats i världen vad gäller primär energikonsumtion per capita. Inget enkelt alternativ till brunkolet finns, allra minst efter Tjernobyli-katastrofen. Läget kommer därför sannolikt att förvärras.

Stora delar av Östeuropas vattendrag har förstörts av kemiska utsläpp från fabriker. Polens floder är till exempel bland

Europas mest förstörda. Till följd av detta har vissa regioner drabbats av svåra problem med dricksvattnet. I Ungern är 30 % av skogarna — proportionerna är densamma i andra kommunistländer — skadade eller döda på grund av de sura regn som bildas när svaveldioxid blandas med vattnet i atmosfären, detta enligt Radio Free Europe. Ungern har även svåra fenol- och oljeskador hos floder vars vatten kommer från Rumänien. Såväl Ungern som Rumänien importerar skadligt avfall från Västeuropa för att få begärliga valutor. Bulgarien som till nyligen var en av de minst nedsmutsade staterna i Öst-Europa har nu börjat kritiserats av experter och författare för sin miljöpolitik.

30 % av de tjeckiska skogarna är döda och 20 % är döende.

I alla de östeuropeiska länderna har problemen förvärrats genom de slappa normerna för avgasrening på bilar. Nästan all bensin är blyhaltig. Eftersom koldioxid så ofta används för husuppvärmning har städernas nedsmutsning nu nått en kritisk nivå i nästan alla större stadsområden i Östeuropa. Tjeckoslovakiens huvudstad till exempel, Prag, införde nyligen ett varningssystem i två steg vilket träder i funktion när luftföroreningarna blir alltför farliga. När detta sker råder man bland annat föräldrar att hålla sina barn inomhus. Till följd av den ständiga exponeringen för föroreningar har tjeckernas genomsnittliga livslängd efter lång tids uppgång nu börjat minska, enligt en färsk studie av Charta 77, den kända tjeckiska organisationen för mänskliga rättigheter.

Ingen hänsyn till hälsoriskerna

En strävan att snabbt industrialisera länderna och kollektivera jordbruket utan hänsyn till hälsoriskerna är den tyngsta faktorn bakom problemen. I demokratiska länder finns det åtminstone en viss spär mot alltför farliga ekologiska och sociala följdverkningar av den snabba industriutbyggnaden tack vare fria miljögrupper, lokala folkomröstningar och andra medborgerliga aktiviteter. Men i samhällen där allt ägs av staten blir det omöjligt att vidta åtgärder mot de skador som industrialiseringen orsakar. Kommunistledarna ställs inför en oundviklig paradox: Varje åtgärd som vidtas mot fabrikers och jordbrukskooperativs miljöhotande verksamhet riktar sig samtidigt mot den som ytterst äger dessa, nämligen staten, och därmed också mot ledningen och partiet.

En annan orsak till de ekologiska problemen är den medfödda oförmågan hos centraliserade ekonomier att skapa den sinnrika teknik som fordras för reningsanläggningar och andra miljöskyddsinsatser. Framför allt finner man att de flesta kommunistiska ledare och fabrikschefer helt enkelt struntar i problemen. I ett system där "allt tillhör alla" — och därför inget tillhör någon — bär ingen ansvaret för sidoeffekterna av de ekonomiska besluten. Inget verkningsfullt system finns för att kontrollera de politiska besluten och därför finns det heller ingen redovisningsmöjlighet.

Miljöns snabba försämring har lett till uppkomsten av olika miljögrupper. Fast andra former av opposition i kommunistiska stater brukar bestraffas, är miljöläget så allvarligt att den kommunistiska ledningen söker avleda missnöjet över

Kommunismens förödande miljövarde

nedsmutsningen genom en motvillig tolerans och i DDR t o m genom uppmantran av vad dessa miljögrupper gör. Charta 77 har sålunda offentliggjort två fräna rapporter med varningar för den ekologiska situationen. DDR och Tjeckoslovakien har undertecknat konventionen om atmosfärens långsiktiga nedsmutsning och har även förbundit sig att begränsa svaveldioxidutsläppen och vattenförstöringen med 30 % till 1993.

Ringa hopp om förbättring

Det finns likväl ganska litet hopp om att detta kan uppnås utan betydande förändringar i dessa länders politiska och ekonomiska uppbyggnad. Miljöinsatser är dyrbara, särskilt när skadorna hunnit bli avsevärda. Kostnaderna för att rena tillverkningen kommer vidare att belasta produktionen, något som de redan ansträngda Östekonomierna knappast har råd med. Dessutom är den bästa miljö-

skyddstekniken västerländsk, och Östeuropa har helt enkelt inte den hårdvaluta som krävs för sådan "lyximport".

Om kommunismen en dag skulle komma att ersättas av ett mera demokratiskt statsskick i Östeuropa skulle sannolikt systemets osunda politiska arv på ganska kort tid utplånas. De ekologiska skade-

I samhällen där allt ägs av staten blir det omöjligt att vidta åtgärder mot de skador som industrialiseringen orsakar.

verkningarna, däremot, kan det ta decennier att reparera. Detta bildar det ljusare scenariet. Det mörka är att kommunistregimerna behåller makten. I det fallet kan Östeuropa bli den första platsen på jorden där människan förstör sin omgivning så till den grad att hon slutligen förstör sig själv.